

IN DE ETALAGE

Het bevorderen van een gevoel van verbondenheid met Nederland bij leerlingen met migratieachtergrond

De rol van interetnisch contact en diversiteitsnormen van de leerkracht en klasgenoten

Lian van Vemde, Lisette Hornstra & Jochem Thijs

Oorspronkelijk artikel: van Vemde, L., Hornstra, L., & Thijs, J. (2021). Classroom Predictors of National Belonging: The Role of Interethnic Contact and Teachers' and Classmates' Diversity Norms. *Journal of Youth and Adolescence*, 50(8), 1709-1725.

Kinderen met een migratieachtergrond kunnen zich minder verbonden voelen met, of soms zelfs vervreemd voelen van het land waar ze wonen. Hoewel dit een begrijpelijke en adaptieve reactie is op discriminatie en marginalisatie, kan het ook negatieve gevolgen hebben voor psychologisch welbevinden, sociale aanpassing en diverse academische uitkomsten. Daarom onderzochten we welke factoren uit de schoolomgeving bijdroegen aan een gevoel van nationale verbondenheid onder Nederlandse basisschoolleerlingen (9 tot 13 jaar) van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse komaf. Daarnaast vergeleken we hun gevoel van nationale verbondenheid met dat van etnisch Nederlandse klasgenoten en onderzochten we of dezelfde factoren voorspellend waren voor een gevoel van nationale verbondenheid onder etnisch Nederlandse leerlingen.

Uit eerder onderzoek blijkt dat scholen belangrijke plaatsen zijn waar een gevoel van nationale verbondenheid kan worden gestimuleerd, vooral bij leerlingen van wie de culturele achtergrond verschilt van die van de meerderheidsgroep. Scholen kunnen worden gezien als acculturatiecontexten waar leerlingen met verschillende achtergronden wordt geleerd om samen te leren en te werken en waar zij leren over andere etnische groepen en hun culturen. Maar scholen zijn ook instituten voor nationale enculturatie waar leerlingen leren over de geschiedenis, het politieke systeem en tradities van het land waar ze samen in wonen. Er is echter nog weinig onderzoek gedaan naar hoe de schoolomgeving kan bijdragen aan een gevoel van nationale verbondenheid.

Nationale verbondenheid verwijst naar de emotionele betrokkenheid van mensen met het land waar ze wonen. Mensen die dit ervaren voelen zich thuis in hun land en verbonden met hun landgenoten. Nationale verbondenheid is de affectieve component van nationale identificatie en een belangrijk aspect van burgerschap. Daarnaast kan nationale verbondenheid ervoor zorgen dat mensen willen bijdragen aan het land, dat er meer cohesie en solidariteit in de samenleving is en is het belangrijk voor een effectieve democratie.

Het onderzoek werd uitgevoerd als onderdeel van een groter onderzoeksproject naar hoe leerkrachten omgaan met diversiteit in de klas en data werden verzameld tussen februari en juni in 2014. De uiteindelijke steekproef bevatte 396 leerlingen (50,3% meisjes) in 29 groepen 6 tot en met 8. Van hen hadden 213 leerlingen een etnisch Nederlandse achtergrond en 183 leerlingen een etnische minderheidsachtergrond (i.e., Turks, Marokkaans, of Surinaams). Data werden apart voor de etnisch Nederlandse en etnische minderheidsleerlingen geanalyseerd middels multilevel regressie analyses.

De belangrijkste bevindingen worden hier besproken evenals de belangrijke implicaties voor het onderwijs (beleid) die uit de bevindingen voortkomen. Zoals verwacht vonden we dat leerlingen met een migratieachtergrond minder nationale verbondenheid ervaren dan etnisch Nederlandse leerlingen. Er zijn echter klasfactoren die het gevoel van nationale verbondenheid bij leerlingen met een migratieachtergrond kunnen versterken.

De eerste factor die we hebben onderzocht is de rol van contact met etnisch Nederlandse klasgenoten en de leerkracht. Onze verwachting was dat contact met etnisch Nederlandse leerlingen en een nabije relatie met de leerkracht, die in Nederland vaak een etnisch Nederlandse achtergrond heeft, bij zou dragen aan het gevoel van nationale verbondenheid van leerlingen met een migratieachtergrond en dat de relatie met de leerkracht extra belangrijk was in klassen met weinig etnisch Nederlandse klasgenoten. Volgens de contacttheorie kan positief contact met mensen van een andere groep namelijk leiden tot een positievere houding naar deze groep in het algemeen. Eén van de verklaringen hiervoor is dat dit contact bijdraagt aan de ervaring van een gezamenlijke identiteit waardoor verschillen tussen groepen minder belangrijk worden (*common ingroup identity model*). Hoewel contact ook negatief kan zijn, hebben verschillende eerdere onderzoeken aangetoond dat de mogelijkheid tot contact meestal positief is en dat contact met de meerderheidsgroep inderdaad kan bijdragen aan een gevoel van nationale verbondenheid. Naast contact met etnisch Nederlandse klasgenootjes, verwachtten we dat de leerkracht ook een belangrijke rol speelt. De leerkracht kan namelijk functioneren als een soort brug naar het land waar de leerlingen wonen en warme en nabije relaties met de leerkracht kunnen worden gezien als een positieve vorm van intergroepscontact.

Onze verwachtingen werden bevestigd, aangezien zowel de aanwezigheid van etnisch Nederlandse klasgenoten als een nabije relatie met de leerkracht bevorderlijk bleek te zijn voor een gevoel van nationale verbondenheid. Deze nabije relatie met de leerkracht is zelfs extra belangrijk voor het bevorderen van een gevoel van nationale verbondenheid op het moment dat er weinig etnisch Nederlandse klasgenoten zijn. Ook voor etnisch Nederlandse leerlingen was een nabije relatie met de leerkracht belangrijk voor een gevoel van nationale verbondenheid. Deze bevindingen suggereren dat het belangrijk is om te streven naar gemengde scholen en klassamenstellingen, zodat leerlingen met een migratieachtergrond de mogelijkheid hebben voor contact met etnisch Nederlandse klasgenoten. Dit impliceert dat moet worden gekeken naar het ontwikkelen of het implementeren van nationaal of lokaal beleid om schoolsegregatie tegen te gaan. Eerder onderzoek in Nederland heeft aangetoond dat deze beleidsmaatregelen gericht moeten zijn op ouders en dat het kan gaan om het faciliteren van ouderinitiatieven om segregatie te verminderen, maar ook in de vorm van het beperken van de schoolkeuze van ouders. Daarnaast blijft het voor leerkrachten belangrijk om te werken aan een warme en nabije relatie met iedere leerling. Dit kan gedaan worden door vriendelijk te zijn maar wel tegelijkertijd structuur te bieden.

De tweede factor die we onderzochten zijn de diversiteitsnormen van de leerkracht en klasgenoten. Specifiek onderzochten we of de door de leerling waargenomen diversiteitsnormen van klasgenoten (descriptief, bijv.: “wat vinden de meeste kinderen uit jouw klas van Turken?”) en leerkrachten (prescriptief, bijv.: “Vertelt jouw leerkracht jou soms dat je alle culturen moet respecteren”) bijdroegen aan een gevoel van nationale verbondenheid.

In het geval van de normen van klasgenoten verwachtten we dat leerlingen met een migratieachtergrond meer nationale verbondenheid zouden ervaren als zij de indruk hadden dat hun klasgenoten positief waren over de nationale meerderheidsgroep en over de groep van de leerlingen zelf. We verwachtten ook dat de samenstelling van de klas hierbij een rol zou spelen. Eerder onderzoek suggereert namelijk dat deze op twee manieren van invloed kunnen zijn. Ten eerste, als klasgenoten positievere normen hebben naar de nationale meerderheidsgroep (‘Nederlanders’) kunnen minderheidsleerlingen deze overnemen en hierdoor zelf ook positiever worden naar deze groep. Dit kan weer doorwerken in de gezamenlijke nationale identiteit waar iedereen zich mee verbonden voelt. Ten tweede, als klasgenoten positievere normen hebben ten aanzien van de etnische groep van leerlingen met een migratieachtergrond kan dit ervoor zorgen dat ze zich geaccepteerd voelen. In lijn met de *rejection disidentification hypothesis* is dit effect vooral sterk als deze positieve houding wordt uitgedragen door de leden van de meerderheidsgroep,

aangezien een gevoel van afwijzing door de meerderheidsgroep kan leiden tot disidentificatie met Nederland onder minderheidsgroepen. In het geval van leerkrachtnormen was onze verwachting dat als de leerlingen aangaven dat de leerkracht vaker multiculturele normen uitten, dat leerlingen zich meer verbonden voelden met Nederland. Eerder onderzoek heeft namelijk uitgewezen dat leerkrachten die multiculturele normen uitdragen kunnen zorgen voor meer positiviteit ten aanzien van minderheidsgroepen en dit draagt eraan bij dat leerlingen met een migratieachtergrond zich meer welkom voelen in het land waar ze wonen.

In ons onderzoek vonden we echter geen effecten voor de waargenomen multiculturele normen die leerkrachten uitdroegen, of voor de waargenomen normen van klasgenoten naar de nationale meerderheidsgroep of de eigen groep van de leerling. Daarom onderzochten we of het mogelijk was dat niet de afzonderlijke normen, maar de waargenomen relatieve voorkeur van klasgenoten voor de etnisch Nederlandse groep (versus de eigen groep) voorspellend was voor een gevoel van nationale verbondenheid onder leerlingen met een etnische minderheidsachtergrond. Hieruit bleek dat het gevoel van nationale verbondenheid onder leerlingen met een etnische minderheidsachtergrond het laagste was als zij in klassen zaten met weinig etnisch Nederlandse klasgenoten en zij ervoeren dat hun klasgenoten de etnische groep van de leerling prefereerden over etnisch Nederlandse mensen. Dit suggereert dat het belangrijk is dat, naast het streven naar een gemengde leerlingpopulatie, scholen in de klassen ook aandacht besteden aan de vooroordelen die leerlingen kunnen ontwikkelen over hun eigen groep op het moment dat ze met veel klasgenoten uit hun eigen groep in de klas zitten. Eerder onderzoek heeft aangetoond dat interventies die ingaan op het vergroten van empathie en perspectiefname onder kinderen dit kunnen tegen gaan.

Concluderend kan op basis van ons onderzoek worden gesteld dat de schoolomgeving kan bijdragen aan een gevoel van nationale verbondenheid onder pre-adolescenten uit etnische minderheidsgroepen, wat op zijn beurt ervoor kan zorgen dat deze leerlingen niet vervreemden van de 'gastmaatschappij' op een latere leeftijd. Echter, het is niet alleen belangrijk om te streven naar scholen met gemengde leerlingpopulaties, maar er zou ook rekening gehouden moeten worden met de normen die gelden in de klas en met dat deze normen verschillende effecten kunnen hebben afhankelijk van de samenstelling van de groep. Voor ieder kind is het belangrijk dat ze zich thuis voelen in het land waar ze wonen en hopelijk kunnen de bevindingen van dit onderzoek gebruikt worden om hieraan bij te dragen!